

УДК 332.024.3

Квасний Л. Г., к.е.н., доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Паславська В. В., к.е.н., асистент** (Інститут підприємництва та перспективних технологій НУ «Львівська політехніка»)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Досліджено роль туризму в Україні. Визначено особливості туризму в Карпатському регіоні. Охарактеризовано різноманітні таксономічні класифікації рекреаційно-туристичних утворень. Запропоновано заходи з розвитку туризму в Карпатському регіоні і в Україні.

Ключові слова: туризм, туристичний регіон, туристичний продукт, рекреаційно-туристичних утворення, туристичний розвиток.

На початку XXI століття особливого розвитку в Україні набуває сфера туризму. Туризм характеризуємо як один з видів економічної діяльності в Україні, який набув швидких темпів розвитку і стає одним з прибуткових видів економічної діяльності.

Характеризуючи туризм як сферу економічної діяльності, доцільним є врахування попиту на нього окремих споживачів туризму як послуги, і властивості туризму як продукту (товару, послуги) для задоволення споживчого попиту на нього.

На даний час потребує глибокого вивчення туризм, як підрозділ рекреації, що за останні десятиліття більше розвинувся і збагатився новими формами такими, як бізнес-туризм, екстремальний туризм тощо.

В літературі запропоновано різноманітні таксономічні класифікації рекреаційно-туристичних утворень. Зокрема, М. Мироненко та І. Твердохлебов виділяють такі таксони: зону макрорайон – мезорайон – мікрорайон – комплекс. Н. Недашківська виокремлює: систему – зону – район – підрайон – вузол – пункт (центр). Є. Котлярів пропонує чотирьохступеневу систему таксономічних одиниць: республіка – район – місцевість – мікрорайон (рівень підприємства). Згідно рекомендацій Всесвітньої торговельної організації туристично-рекреаційні регіони світу поділяють на: регіон – підрегіон – країна – рекреаційно-туристичний район – рекреаційний (туристичний, курортний) центр. Єдиної думки з даного питання поки що немає. Відповідно, таксономія

рекреаційно-туристичних утворень не уніфікована і потребує детальнішого вивчення.

Мета статті – дослідити особливості розвитку туризму в Україні в регіональному аспекті.

Туристичні системи поділяються на дрібніші підрозділи, і їх ієрархічність є одним з елементів дослідження. З цього приводу існують різні погляди, а відповідно різноманітні таксономічні класифікації, що зумовлено різними підходами до вивчення туристично-рекреаційних утворень, а саме: функціонально-галузевим, територіальним та їх поєднаннями.

Вважаємо, що найбільш доцільними з врахуванням особливостей туристичної діяльності в Україні є таксономічні системи за Є. Котляровим та М. Крачило, поєднання яких оптимальне для вивчення туристичного комплексу України. Причина нашого вибору полягає в тому, що інші вищевказані автори переважно розглядають рекреаційно-туристичні утворення всередині країни, не приділяючи значної уваги рівню країни, його економічним зрушенням і змінам.

Територіальні комплекси в туризмі є проявом територіального поділу та спеціалізації праці у світовому масштабі. Тому важливо наголосити, що туристичні комплекси, незважаючи на тісний взаємозв'язок, мають певний ступінь ізольованості, і не всі території всередині країни є однаково придатні для туризму, але кожна з них має свої специфічні ознаки та характерні особливості. Взаємно доповнюючи одне одного, вони творять єдине ціле – країну [1].

На нашу думку, поділ туристичного комплексу в межах країни на менші таксономічні утворення не є принциповим за назвами, але кожен окремий таксон повинен бути органічною частиною структури всієї туристичної системи країни.

Туристичний комплекс України – це цілісне утворення, його існування ґрунтується на взаємодії туристичної інфраструктури з природним, соціальним середовищами при врахуванні також туристично-географічного положення країни у світі. Вважаємо, що його всебічне вивчення допомагає краще розуміти закономірності туризму в Україні, і таким чином, впливати на функціонування її туристичної індустрії. Основою туристичного комплексу є власне туризм, який поділяється на внутрішній (внутрішньодержавний, вітчизняний) і зовнішній (міжнародний або інтуризм). Вони тісно взаємопов'язані.

Формування туристичного комплексу на рівні України передбачає раціональну організацію господарства по всій території, яку він займає, а також вирішення багатьох загальних завдань, а саме:

- раціональне розміщення закладів туристично-рекреаційної інфраструктури по території України, з урахуванням її природно-кліматичних умов, мінеральних, водних та інших природних ресурсів, історико-культурних ресурсів, туристично-географічного положення;
- всебічне використання рекреаційних ресурсів;
- встановлення оптимальних пропорцій між галузями туристичного господарства;
- досягнення оптимального поєднання між спеціалізованими галузями, супутніми галузями та ринковою інфраструктурою;
- розвиток сучасних видів транспорту, мережі доріг та всіх видів зв'язку,
- удосконалення внутрішньорайонних та міжрайонних транспортних зв'язків;
- забезпечення зайнятості населення та раціональне використання трудових ресурсів в кожному регіоні України;
- охорона та покращення природного середовища на туристичних територіях України.

Стан туристичного комплексу також залежать від окремих груп чинників, вплив яких не завжди можна регулювати. Зокрема Є. Котляров виділяє природні та соціально-економічні передумови. Вважаємо за доцільне враховувати вплив ще одного чинника – туристично-географічного положення комплексу.

Отже, на створення і функціонування туристичного комплексу впливають такі чинники:

- туристично-географічне положення комплексу;
- природні чинники;
- суспільні інтереси;
- інші чинники (рисунок).

Розглянемо детальніше можливий вплив вищевказаних чинників.

Туристично-географічне положення. Туристично-географічне положення України можна вважати вигідним, оскільки Україна знаходиться в одному із світових центрів "постачання" туристів – Європі. Також наявною є хороша транспортна забезпеченість та тісна співпраця з країнами-сусідами, хоча не всі позитивні аспекти цього положення використовуються в достатній мірі. Усе це впливає на стан туристичної галузі України, її внутрішній та міжнародний туризм.

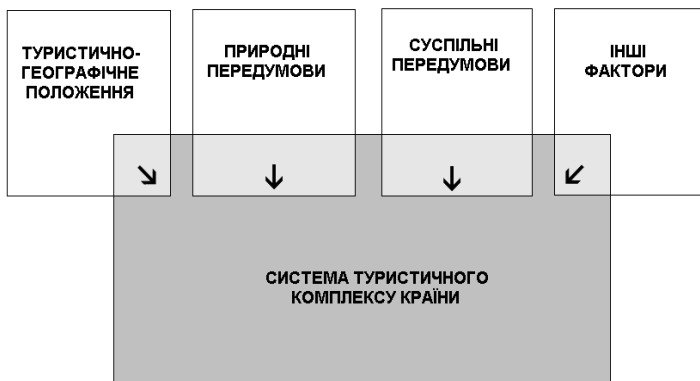

Рисунок. Вплив різних чинників на розвиток туристичного комплексу України

Природні чинники – чинять формуючий, а в більш пізні періоди існування туристичного комплексу і змінюючий вплив: вони покращують чи погіршують, пришвидшують чи сповільнюють розвиток туристичних комплексів. В залежності від природних умов виникають ті чи інші рекреаційні райони, об'єкти, що входять до складу туристичного комплексу [1]. Наприклад, наявність мінеральних джерел при сприятливих кліматичних умовах призвело до створення таких бальнеокліматичних курортів України, як Трускавець, Моршин, Немирів, Солотвино, Шкло та інші, а мальовничі поєднання гір та озер – до створення Національних парків.

Суспільні (соціальні) чинники. Соціальними вважаються ті чинники, які творить суспільство – це не тільки культурно-історична спадщина, різноманітні громадські заходи, а також населення, його діяльність, кількість, вікова та статева структура, наявність вільного часу у потенційних туристів, задіяність трудових ресурсів у туристично-рекреаційному господарстві України.

Інші чинники. До інших чинників відносять політичне становище в світі, форсмажорні обставини, геополітичні та економічні особливості окремих регіонів України та ін.

Туристичний комплекс України є багатогранним, комплексним явищем. Окремі його сторони, а саме його управлінська та територіальна структури є особливо важливі.

М.П. Крачило, засновник національної школи географії туризму, зазначає, що в основу туристичного районування покладені територіальні туристичні комплекси (ТТК). Туристичний район формується в

результаті територіального поділу праці в сфері послуг туризму [2]. Він містить такі таксономічні туристичні одиниці: туристична зона – туристичний район – туристичний вузол – туристичний комплекс – туристичний центр – туристичне підприємство [2].

Л. Мухіна вважає, будь-який район, що використовується (чи може бути потенційно використаним) для певного виду (чи декількох видів) туризму, може називатись туристичним. Проте необхідно розрізнити регіони різних рангів – придатні для місцевого туризму, для обласного, для загальнонаціонального та міжнародного [3].

Вважаємо, що для туризму України особливо важливі наступні підрозділи: зона – підзона – район (районні туристичні комплекси).

Туристичний комплекс розглядається як система територіальних систем, кожна з яких є важливою для розвитку та успішного функціонування туризму України. Однією з найбільших туристичних територіальних систем України є туристичний комплекс Карпатського регіону, як один з найбільш освоєних районів країни, що має надзвичайно вигідне географічне положення в поєднанні з багатою природно-ресурсною базою і значним трудовим потенціалом. Одним з найвідоміших у Карпатському регіоні вважається бальнеологічний курорт України – Трускавець. Курорт розташований на відстані 100 км від обласного центру м. Львова, залізницею з'єднаний з найбільшими містами України та СНД. Це своєрідна затишна та екологічно чиста зона з різними земними та підземними мінеральними водами з чотирнадцяти джерел: «Нафтуся», «Марія», «Броніслава», «Юзя» та інші. Конкурентом знаменитої карло-варської солі виступає трускавецька сіль «Барбара», яка видобувається із високомінералізованої ропи.

З січня 2000 року функціонує спеціальна економічна зона туристично-рекреаційного типу «Курортполіс Трускавець», яку вважають унікальним експериментальним явищем, оскільки в Україні на сьогоднішній час не існує аналогічної економічної системи, оскільки більшість спеціальних економічних зон в Україні є зовнішньоторговельного, виробничого або комплексного типу. В інших туристичних регіонах України з багатим природним потенціалом, спеціальний режим господарської діяльності не запроваджено. Важливою особливістю «Курортполісу Трускавець» є те, що його можна вважати вузькоспеціалізованою вільною економічною зоною, основою якої є сприяння розвитку санаторно-курортного господарства, медицини і валеології.

Східницьке родовище мінеральних вод розташоване у смт Східниця Бориславської міськради. Більшість джерел містяться на території Національного природного парку «Сколівські Бескиди». У Східницькому родовищі мінеральних вод налічується 38 джерел та 17 сверд-

ловин з різним хімічним складом мінеральної води. з яких 10 джерел та 3 свердловини відкриті для відвідувачів. У родовищі, зосередженому здебільшого на схилах прилеглих гір, що входять до складу Національного природного парку «Сколівські Бескиди», є мінеральні води чотирьох типів:

- слабомінералізована «Нафтуса» з підвищеним вмістом органічних речовин (сечогінною дією) (джерела 1, 3, 26) та вираженою жовчогінною дією (джерела 5, 8, 9, 10, 25, свердловини 1 та 18);
- слабомінералізована залізіста (джерела 13 та 15); середньомінералізована «Боржомі» (свердловина 2);
- хлоридно-натрієва (вплив цих джерел на людину вивчається Міністерством охорони здоров'я України).

Нині ми стали свідками того, що орієнтована на внутрішні ринки колишніх союзних республік регіональна економічна система в нинішніх кризових умовах виявилася повністю нежиттєздатною. Тому зараз є потреба в її докорінній реконструкції і пошуку нових перспективних напрямків виходу з кризи економіки регіону в цілому зокрема, розвитку областей України на основі туризму як екологічно чистого і привабливого сектора економіки. «Розумною альтернативою подальшої промислової ескалації може служити економічно, соціально та екологічно обґрунтоване освоєння рекреаційного потенціалу Карпатського регіону... тут зосереджені найбільші в Україні запаси мінеральних вод усіх відомих типів, значні поклади лікувальних грязей та озокериту, які є основою розвитку санаторно-курортної справи. Сприятливий клімат, мальовничі природні ландшафти (полонини, гори, річки, ліси), багата історико-культурна спадщина сприяють створенню сучасної туристичної індустрії» [4, С. 8-9]

Нині Карпатський туристичний регіон має вигідний геополітичний чинник, який може активізувати інтеграцію рекреаційної системи регіону до Європейського рекреаційного простору. Основними мотиваційними цінностями для розвитку внутрішнього та міжнародного туризму в областях Карпатського регіону є поєднання природних і культурно-історичних ресурсів. Але основою для підтримки конкурентних переваг і завоювання конкурентних позицій на ринку туристичних послуг повинна бути подальша концентрація в регіоні матеріально-технічних та фінансових ресурсів, що поряд з названими, є важливою умовою для створення конкурентоспроможного інноваційного туристичного продукту.

Необхідно також зазначити, що в Карпатському регіоні сформувався індустріально-аграрний тип господарського комплексу, що

спеціалізувалося на розвитку [4, С. 211]:

- тваринництва (м'ясного, молочного);
- вирощуванні зернових культур;
- овочівництва (огірки, капуста, морква, редиска та інші);
- садівництва (яблука, груші, сливи);
- бджільництва (набирає розвитку в окремих районах);
- птахівництва (кури, гуси, індика, качки);
- крільництва, козарства та інші напрямки діяльності.

Виділені нами галузі сільського господарства, які в Карпатському регіоні мають достатньо розвинуту структуру, підтверджують те, що ці напрямки сприяють розвитку рекреації, туризму, забезпечуючи регіон свіжими сільськогосподарськими продуктами харчування, залучаючи значну кількість туристів.

У більшості розвинутих країн світу питома вага витрат на харчування, одяг та взуття складає 15-20% сімейного бюджету, а у Карпатському регіоні цей показник у 3-4 рази нижчий. У розвинутих країнах така картина спостерігалася в 70-80 р. Важливою для регіону є проблема розвитку матеріально-технічної бази соціальної інфраструктури, оскільки існує реальний розрив між нормативними показниками і фактичним рівнем забезпеченості населення об'єктами соціальної сфери.

Необхідно звернути увагу на проблемних питаннях поступу внутрішнього туризму в Україні, який протягом декількох останніх років переживає спад. Кількість внутрішніх туристичних потоків зменшилась в двічі. Відпочинок українців у переважній більшості є самодіяльним. Один з основних аспектів, пов'язаних з приїздом до України, а особливо зараз, у Карпатський регіон, і критично оцінених іноземцями, – це безпека, оскільки кожен шостий турист з інших країн Європи негативно оцінює рівень безпеки в Україні [4].

Ситуація, яка склалася в туристичній сфері Карпатського регіону України, як і в інших регіонах країни, вимагає активного пошуку засобів подолання кризових явищ, інтенсифікації виробництва регіональних туристичних продуктів високої якості, розробки та впровадження ефективних заходів регіональної туристичної політики при обов'язковому залученні інвестицій для розбудови наявної інфраструктури, що сприятиме створенню в Україні конкурентоспроможного ринку туристичного бізнесу і забезпечить підвищення рекреаційного іміджу міжнародному рівні.

Подальших досліджень потребує просторовий аналіз туристичного потенціалу України на рівні окремих областей та адміністративних районів.

1. Котляров Е. А. География отдыха и туризма : формирование и развитие территориальных рекреационных комплексов / Е. А. Котляров. – М. : Мысль,

1978. – 238 с. **2.** Мироненко Н. С. Рекреационная география / Н. С. Мироненко, И. Т. Твердохлебов. – М. : Изд-во МГУ, 1981. – 208 с. **3.** Terminological problems in geography of tourism. Materials of international symposium // Cracow-Zakopane. – Państwowe wydawnictwo Naukowe, Warszawa. – 1976. – 120 s. **4.** Економіка та організація формування туристичної індустрії в Україні: монографія / Л. О. Малик. – Дрогобич : Коло. – 2011. – 385 с.

Рецензент: д.е.н., професор Левицька С. О. (НУВГП)

Kvasniy L. H., Candidate of Economics, Associate Professor (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **Paslavska V. V., Candidate of Economics, Assistant** (Institute of Business and Technology Policy "Lviv Polytechnic")

FEATURES OF TOURISM IN UKRAINE: A REGIONAL PERSPECTIVE

The role of tourism in Ukraine. The features of tourism in the Carpathian region. Characterized various taxonomic classification of recreational and tourism entities. The measures to promote tourism in the Carpathian region in Ukraine.

Keywords: tourism, tourist area, tourist product, recreation and tourism education, tourism development.

Квасний Л. Г., к.э.н., доцент (Дрогобычский государственный педагогический университет имени Ивана Франко); **Паславская В. В., к.э.н., ассистент** (Институт предпринимательства и перспективных технологий НУ «Львовская политехника»)

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В УКРАИНЕ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

Исследована роль туризма в Украине. Определены особенности туризма в Карпатском регионе. Охарактеризованы различные та-ксеномические классификации рекреационно-туристических образований. Предложены меры по развитию туризма в Карпатском регионе и в Украине.

Ключевые слова: туризм, туристический регион, туристический продукт, рекреационно-туристические образования, туристическое развитие.
